

Vliv díla Luca Pacioliho na vývoj účetnictví na našem území

Pavla Slavičková*

Abstrakt:

Vydání díla Luca Pacioliho v roce 1494 znamenalo významný předěl ve vývoji podvojného účetnictví a jeho šíření z Itálie do dalších zemí Evropy. Článek zohledňuje dosud publikovaný výzkum na toto téma a hledá paralely mezi vývojem u nás a v zemích západní Evropy v této rané fázi dějin účetnictví. Na základě heuristického výzkumu a regresivní kritiky dobových pramenů dochovaných v našich archivech, muzeích a knihovnách lze konstatovat, že u nás nedošlo k rozšíření díla Luca Pacioliho ani dalších spisů o podvojném účetnictví, podobné manuály vzniklé ve stejném období na našem území popisují jinou účetní soustavu a nelze ani doložit použití podvojného účetnictví v tehdejší účetní praxi. Pilotní komparace s Polskem prokázala podobný vývojový znak, což naznačuje analogický vývoj ve středoevropském prostoru oproti zemím západní Evropy.

Klíčová slova: Podvojný účetnictví; Dějiny; České země.

JEL klasifikace: M41.

1 Úvod

Texty o počátcích dějin účetnictví publikované v českém prostředí až na výjimky věnují svoji pozornost zejména osobě a dílu Luca Pacioliho. Tento zájem je zcela pochopitelný, protože uveřejnění traktátu číslo 11 s názvem *Particularis de computis et scripturis* v díle *Summa de Arithmetica* Luca Pacioliho vydaném poprvé v roce 1494 způsobilo skutečný převrat v dalším vývoji účetnictví v řadě západoevropských zemí, jako byly vedle Itálie i Francie, Nizozemí, Anglie nebo Německo. Otázkou však zůstává, zdali tento text pronikl i do našeho prostředí, jestli i v českých zemích vzniklo tehdy podobné dílo, jehož autora by tak bylo možné zařadit mezi tzv. následovníky Luca Pacioliho, a jestli i u nás byly v této nejstarší fázi účetních dějin vedeny záznamy podvojným účetnictvím.

Cílem tohoto textu je za pomoci heuristického zkoumání, regresivní kritiky dobových pramenů dochovaných v archivech a knihovnách a chronologické interpretace přinést odpovědi na tyto otázky. Článek v základní rovině sumarizuje dosavadní výzkum na toto téma u nás a popisuje zásadní odlišnosti mezi vývojem účetnictví v zemích západní a střední Evropy.

* Pavla Slavičková; Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra aplikované ekonomie, Křížkovského 12, 771 80 Olomouc; <pavla.slavickova@upol.cz>.

Článek je zpracován jako výstup projektu *Kamerální účetnictví v českých zemích* evidovaného Grantovou agenturou ČR pod označením 19-07805S.

2 Luca Pacioli a podvojně účetnictví v zahraniční a české historiografii

Dílo Luca Pacioliho a počátky podvojněho účetnictví náleží mezi základní oblasti výzkumu dějin účetnictví, a proto studií na toto téma existuje ve světě nespočet (přehled o vývoji oboru viz Slavičková, 2017, 9–13). Z těch nejvýznamnějších jmenujme na tomto místě alespoň texty Emmett Tailora a de Roovera uveřejněné společně ve výběru statí Littletona a Yameye (1978), starší autorské publikace na stejné téma jmenovaných editorů (Littleton, 1933; Yamey, 1947), klasická díla o vývoji podvojněho účetnictví od Jägera (1876), Bauera (1911) nebo Penndorfa (1913), monografii *Paciolo on Accounting* od Browna a Johnsona (1963), dvě kapitoly v díle *A History of Accounting Thought* od Chatfielda (1974), nebo soubor vybraných esejů s názvem *The Development of Double-Entry* od Nobese (1984). Přehled základní literatury uvádí na konci své edice Pacioliho traktátu i Janhuba, jehož zásluhou máme k dispozici moderní český (2005) a slovenský (2004) překlad tohoto díla. Janhuba tím navázal na tradici autorů z konce 19. a počátku 20. století, zejména Kheila ml. a Raulicha. Prvně jmenovaný (Kheil, 1906) provedl taktéž detailní rozbor tisku Benedetta Cotrugli z roku 1573 (Cotrugli, 1573), který taktéž obsahoval popis podvojněho účetnictví a je někdy – dle Kheila oprávněně – Lucu Paciolimu v jeho prvenství nadřazován. Jeho závěry, publikované původně v němčině (Kheil, 1896), našly svůj ohlas a byly citovány i ve světě.

V případě dalších našich autorů, kteří věnovali ve svých textech pozornost dílu a životu Luca Pacioliho, nesvědčí nic o tom, že by se jednalo o původní výzkum, ale spíše o převzetí informací ze sekundární literatury. To můžeme konstatovat o *Nejstarších památkách a spisech účetnických* od Eisnera (1920), *Stručných dějinách účetnictví* Štursy (193?), *Dějínách účetnictví* od Fialy (1935), Raulicha (1938; totéž heslo ve Fuksa, 1936), nebo o studiích zaměřených převážně na moderní materiál od Blechy (1956, 1958). V moderní době se pak jedná o texty Hótové (2003), Malíkové a Horáka (2010) nebo již zmíněného Janhuby (2007, 2010). Za vyzdvihnutí stojí snad jen série článků publikovaných Kubešou v padesátých až sedmdesátých letech v časopise *Účetnictví*, které se od zmíněných svým obsahem odlišují a kterým moderní česká historiografie věnuje minimální pozornost (Kubeša, 1968a, 1968b, 1973).

3 Dílo Luca Pacioliho a jeho následovníků v českém prostředí

Zatímco informací o díle Luca Pacioliho máme dostatek, jeho vliv na vývoj účetnictví u nás byl dosud zkoumán jen minimálně (Slavičková, 2014). V zemích západní Evropy vyvolal traktát vlnu ve vydávání podobných návodů jak účtovat podvojným způsobem. Pouze část z autorů publikovala originální popis, mnohdy se jednalo o překlad, doplnění, nebo úplné převzetí původního textu Luca Pacioliho (Yamey, 1947). Mluvíme proto o Pacioliho následovnících, jejichž tisky postupně vycházely a šířily znalost podvojněho účetnictví nejen v Itálii, ale i Francii, Nizozemí, Belgii, Anglii nebo Německu (Chatfield, 1974). Vzhledem k opakujičímu

se scénáři v uvedených zemích se předpokládal podobný vývoj i jinde, včetně zemí střední a východní Evropy, kde takovýto výzkum dosud chybí. Jednalo se však o zcela chybnou presumpci, jak to lze vidět na případu českých zemí, ale i např. Polska. (Sojak a Olewnik, 2016)

Přítomnost knihy na určitém území v minulosti lze v současnosti odvodit od jejího výskytu v historických sbírkách a fondech knihoven a muzeí. Ze všech vydání díla Luca Pacioliho se v současnosti u nás s největší pravděpodobností (NK, 2019) nachází pouze jeden výtisk z roku 1494 uložený v Moravské zemské knihovně v Brně (MZK, 2019). Dle vlastnických poznámek na jedné z předních stran získala knihu v roce 1528 blíže neznámá osoba s iniciálami G. M. N. a na konci 19. století se stal tisk součástí Dietrichštejnské knihovny na zámku v Mikulově. Více se o vlastnicích nedozvídáme, tisk je i přes původní vazbu opatřen novými deskami z lepenky a neobsahuje žádné vpisky ani cokoliv jiného, co by svědčilo o tom, že byl jeho obsah aktivně využíván (Dokoupil, 1970, s. 204).

Podobně vzácný je na našem území i výskyt dalších děl obsahujících popis podvojného účetnictví z tohoto období z pera tzv. následovníků Luca Pacioliho. Samotní autoři však nebyli českému čtenáři neznámí, o čemž svědčí přítomnost tematicky jinak zaměřených textů například Henrica Grammatea, nebo Girolomo Cardana (Slavíčková, 2017, s. 14–15). Jejich spisy o účetnictví však ve sbírkách našich knihoven a muzeí nenajdeme. Výtisk prvního a tedy velmi vzácného spisu o účetnictví v angličtině od Jamese Peela, který se v určitou chvíli nacházel ve vlastnictví Karla Petra Kheila ml. (Kubeša, 1968b, s. 112), byl s největší pravděpodobností moderní akvizicí bez vztahu k našemu prostředí (detailně viz Slavíčková, 2017, s. 15). Jediným úspěšným transferem do našeho prostoru se tak stal spis Matheiu de la Porte, vydaný poprvé ve francouzštině v roce 1704, který byl v německém znění z roku 1762 pod názvem *Einleitung zur Doppelten Buchhaltung* v době vlády Marie Terezie využíván jako učebnice pro vzdělávání budoucích úředníků, potažmo účetních (Kubeša, 1973, s. 195–196).

Odlišný vývoj účetnictví v českých zemích na rozdíl od zemí západní Evropy podtrhuje i fakt, že u nás v tomto období s největší pravděpodobností ani žádný podobný popis podvojného účetnictví nikdy nevznikl, resp. nebyl vydán tiskem a dodnes se nedochoval. Tištěné pomůcky obsahující pokyny, jak vést účetnictví zejména v prostředí velkostatků, se sice mezi 16. a 18. stoletím těšily u nás oblibě, svým charakterem jsou však od díla Luca Pacioliho a jeho následovníků naprosto odlišné. Jejich původ se neodvíjel od matematických věd ani obchodní praxe, ale s největší pravděpodobností, jak ukázal Václav Černý (1930), od hospodářských instrukcí, tedy jakýchsi pokynů či návodů, které vydávali majitelé panství pro své úředníky. Tomu odpovídal i obsah těchto spisů, ve kterých byly účetní pokyny obvykle integrální součástí správy konkrétních sektorů hospodářství a netvořily tak kompaktní celek. Nejdetailnější popis účetnictví máme obsažen ve spisu jezuity Kryštofa Fischera, který byl vydaný tiskem nejprve latinsky v roce 1679, resp. 1683

jako *Operis Oeconomici* a později i v českém překladu pod názvem *Knihy hospodářské. Oko Páně* v roce 1706. O něco starší, avšak co se výkladu týče ne tak kvalitní, jsou účetní návody žateckého měšťana Mikuláše Černobýla a rožmberského úředníka Jana Brtvína z Ploskovic, které vyšly společně v tisku s názvem *Hospodář. Kniha velmi užitečná* v roce 1587 (Slavičková a Puchinger, 2015). V porovnání s geograficky i jazykově nám blízkým dílem Henrica Grammatea, který má prokazatelně návaznost na Pacioliho text, nenajdeme žádnou shodu. Naopak řadu blízkých rysů lze identifikovat, porovnáme-li je s polským tiskem *Gospodartwo* od Anzelma Gostomskiho z Leżenic vydaným v roce 1588 v Krakově (Sojak a Olewnik, 2016). Jedná se o zřejmě nejvýznamnější spis tohoto typu v dané době v Polsku, který obsahuje pokyny pro správu šlechtických velkostatků a stanovuje povinnosti pro všechny osoby včetně těch, které mají na starosti vedení účetních záznamů. Podobnost tohoto spisu s výše uvedenými není pouze co se obsahu a formy týče, ale zejména v samotném účetním stylu, který je jimi doporučován (Sojak a Olewnik, 2016, s. 63). Je zcela zřejmé, že žádný z uvedených textů nepopisuje podvojný účetnictví.

4 Nejstarší u nás dochované účetní záznamy

Vzhledem k této skutečnosti je nezbytné vyhodnotit také obsah autentických účetních záznamů pocházejících z tohoto období. Na to, který z dochovaných pramenů obsahuje nejstarší záznam podvojného účetnictví, nepanuje mezi autory jednotný názor (Lee, 1973; Chatfield, 1974; Nobes, 1984). Podle de Roovera (1956), který za tímto účelem vyhodnotil prameny z různých zemí západní Evropy, lze takto diskutovat několik záznamů účetní povahy různých původců, z nichž všechny mají vztah k území dnešní Itálie a pocházejí ze 14., resp. 15. století (de Roover, 1956, 174). Přestože stupeň vyspělosti podvojného systému je u různých záznamů různý, obecně lze vysledovat nejvyšší míru rozvoje u pramenů původem z obchodního a bankovního prostředí.

Rozdíl mezi de Rooverem popisovanými prameny a účetními záznamy dochovanými v tomto období na našem území, je jasně patrný. Ponecháme-li stranou diskutabilní urbáře a berní knihy, za nejstarší účetní záznam lze u nás označit zlomek dochovaný ve staroměstské *Liber vetustissimus statutorum* z let 1310–1350. Jedná se o 31 zápisů pojednávajících o tom, kolik kdo z měšťanů přijal v kovu nebo ve staré minci, resp. odvedl v nové (Vojtíšek, 1911). A dále pak podobný zlomek, tentokrát z roku 1375 z Kutné Hory. V tomto případě jde o zbytky listů obecních počtů se 62 záznamy, které se týkají nákupu a prodeje vína. (Leminger, 1923) Z městského prostředí pocházejí i nejstarší dochované soubory účtů, které na rozdíl od uvedených torz již umožňují hlubší výzkum účetní soustavy, nalézt je lze v archivech v Českých Budějovicích, Znojmě, Stříbře, Brně nebo Kutné Hoře (detailně viz Slavičková, 2017, s. 98–105). Účetnictví šlechtických velkostatků je dochováno až na výjimky, jakou jsou Janhubou (2010, s. 169)

analyzované účty novohradského panství z let 1390–1391 (Šusta, 1909) z doby o něco pozdější, totéž se týká např. cechovních účtů apod. (k tomu Slavíčková, 2017, s. 126–130). De Rooverem vyzdvihované účty bankovních institucí u nás z této doby neexistují, sporný je i výskyt účtů židovských, o kterých se na základě starší literatury zmiňuje Janhuba (2010, s. 169) a které se v současnosti již nepodařilo dohledat.

Co se obchodních knih týče, jedná se u nás o prameny zachované velmi vzácně. Z hlediska dějin účetnictví jim dosud nebyla věnována žádná pozornost, zřejmě i z důvodu jejich torzovitosti, která fakticky znemožňuje jednoznačné vyvození závěrů. Konkrétně máme k dispozici ze 14. století dva fragmenty z Prahy a jeden snad z jižních Čech z doby předhusitské, a pro 15. století knihu obchodníka z Chebu z roku 1455. Všechny tři zlomky ze 14. století se dochovaly původně ve vázané do rukopisů uložených v knihovně pražské metropolitní kapituly. V prvním případě jde o čtyři stránky a několik proužků kupecké knihy notáře Jana z let 1379 a 1380, a dále pět proužků, jejichž původ nelze jednoznačně určit. Účetní záznamy jsou vedeny ve dvou sloupcích a psané latinsky. Podle Grause (1956, s. 645) náležely zřejmě obchodníkovi se sukrem působícímu v Praze. Druhý zlomek nelze přesně datovat, podle typu písma pochází zřejmě z konce 14. století. Zatímco rukopis, do kterého byl papír s účetními záznamy ve vázan, má prokazatelně vztah k Praze, původ samotného zlomku zůstává nejasný. Je taktéž psaný latinsky a obsahuje zápisy o drobném prodeji cizího sukna. Třetí zlomek je psaný německy, Graus (1956, s. 648–649) jej datuje taktéž na konec 14. století a náležel kupci jménem Leo, který působil pravděpodobně v některém městě v jižních Čechách. Zatímco u prvních dvou případů se zřejmě jednalo o drobné obchodníky, zápisy v třetím zlomku svědčí o vedení obchodů s kořením ve výrazně větších rozměrech (Graus, 1956, s. 650). Nejstarší dochovanou knihou jako celek je tak u nás kniha chebského obchodníka se zápisy v němčině počínajícími v roce 1455. Obsahuje seznam dluhů obchodníka za zakoupené železo, plech a ocel a zejména pak jeho pohledávek u zákazníků, z nichž většina pochází z regionu severozápadních Čech (Třeštík, 1956, s. 25–26).

Pro srovnání, podobný charakter mají i další obchodní knihy, které však pochází z pozdější doby již po vydání díla Luca Pacioliho. Konkrétně se jedná o dvě kupecké knihy z Brna z 1561–1564 a 1568–1570, ve kterých taktéž většinu zápisů tvoří záznamy o pohledávkách (Grünfeld, 1952), stejně jako v Hoffmanem (1965) popsané knize vídeňského kupce Jana de Monte z roku 1573 dochované v Jihlavě, nebo v Jurokem (2011) detailně rozebraném zlomku obchodní knihy z Nového Jičína, který obsahuje záznamy obchodníka o odběru zboží na dluh a jeho následných splátkách (Jurok, 2011, s. 310). Hodnotit obsah těchto pramenů z hlediska účetního soustavy je obtížné, vzhledem k tomu, že máme z původního souboru k dispozici právě pouze je. Použití podvojného účetnictví však v žádném z uvedených případů nic nenaznačuje. Zřejmě nejpokročilejší formu účetnictví

obsahují tři knihy dochované v Jihlavě, z nichž jedna z let 1548–1551 náležela Franci Riemerovi a další dvě z let 1559–1562 a 1562–1571 Pavlu Lebovi. Oba tito jihlavští obchodníci, resp. jejich rodiny nakupovali od producentů v Čechách a na Moravě levné klobouky, které pak přeproductovali se ziskem ve Vídni, resp. Krakově. (Janáček, 1957, s. 277–278) Mezinárodní charakter byznysu a výše obrátů by evokovala využití podvojného systému, nicméně ani v těchto případech však knihy nepodávají úplný obraz vedeného účetnictví, na což upozornil již Janáček (1957), a nelze to proto ani potvrdit, ani vyvrátit.

K podobným závěrům došel i nejnovější výzkum Buňatové (2013), která se zaměřila na obchodování pražských kupců v předbělohorském období. Podle autorky si malí obchodníci vedli zpravidla pouze jedna registra a dluhy a pohledávky evidovali na dlužních úpisech, řezaných cedulích, nebo dokonce dřevěných vrubovkách (Buňatová, 2013, s. 265). Pouze větší obchodníci vedli více knih, a to zejména hlavní knihu určenou pro evidenci dluhů a pohledávek, specializované knihy pro evidenci obchodního styku s určitými firmami nebo obchodu s konkrétním druhem zboží, knihy pro evidenci vyplacených platů (a nedoplatků) služebníkům a čeládce, nebo knihy pokladní (Buňatová, 2013, s. 265–266). Použití podvojného účetnictví se ani v těchto případech však prokázat nepodařilo.

5 Vliv centrálního rakouského dvora a podvojně účetnictví

Samostatnou otázkou je vliv rakouského prostředí a centrálního dvora panovníka po nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526. S ohledem na současný stav bádání v této oblasti můžeme konstatovat, že se tato skutečnost projevila v naší účetní praxi až s relativně velkým časovým zpožděním. Konkrétně ve správě komorních statků žádný zásadní posun co se používáné účetní soustavy týče, ať už v instrukcích (Černý, 1930), nebo dochovaných záznamech, vysledovat nelze, a to ještě ani v průběhu 17. století (Národní archiv, 1975).

Pro samotné účetnictví rakouského dvora byl typický konzervatismus, na nedostatky používaného účetního stylu poukazovali již tehdy, například Ludwig von Zizendorf (Legay, 2009, s. 257). První pokus o zavedení podvojného účetnictví do centrální správy, ke kterému došlo z rozhodnutí císaře Karla VI. v roce 1717, podle tehdejších účastníků tragicky selhal (Kubeša, 1968, s. 437). Stále více se prohlubující krizi v účetnictví, která významně ovlivňovala i finanční řízení a ekonomiku monarchie, se rozhodla Marie Terezie řešit na místo podvojného účetnictví zavedením nové účetní soustavy. Tu vyvinuli přímo pro potřeby dvora na příkaz panovnice její úředníci, z nichž nejvýznamnější roli měl Johann Mathias Puechberg. Jednalo se o tzv. kamerální účetnictví, které později jako tzv. účetnictví státní našlo uplatnění nejen na úřadech, ale i na velkostatech a při správě (veřejných) podniků a firem (Lichtnegel, 1872). Lze se domnívat, že jeho rozšíření ještě více oddálilo nástup podvojného účetnictví do praxe (Mikušek, 1968). Zdali

se skutečně kamerální účetnictví, které se ideologicky opíralo o kamerální vědy (kameralistiku) a jehož doménou se tedy téměř výhradně stal středoevropský prostor, stalo jakousi analogií podvojného účetnictví, bude však nutné potvrdit dalším výzkumem.

6 Závěr

Zatímco nejstarší záznamy podvojného účetnictví máme z praxe v Evropě dochované ze 14. století, k významnému rozšíření tohoto účetním stylu pak došlo po vydání děl Luca Pacioliho a jeho následovníků během 15., resp. 16. století. Ačkoliv na základě schématu šíření podvojného účetnictví v zemích západní Evropy byl podobný vývoj předpokládán i v dalších oblastech, výzkum problematiky provedený na dochovaných pramenech toto nepotvrzuje. Existují pochybnosti o rozšíření teoretické znalosti o této účetní soustavě v našem prostoru, a to vzhledem k minimálnímu výskytu výtisků děl Luca Pacioliho a jeho následovníků v českých knihovních a muzejních sbírkách. Podobná díla obsahující návody pro vedení účetnictví, která vznikla přímo na našem území během 16., resp. 17. století a byla vydána tiskem, nepopisují principy podvojného účetnictví.

Jednoznačně lze v tomto směru také konstatovat, že účetní záznamy dochované z 14. a 15. století původem z našeho prostředí byly vedeny jinou účetní soustavou. Oproti předpokladům některých autorů (zejména Raulicha a Blechy) se taktéž nepodařila prokázat přítomnost záznamů podvojného účetnictví původem z našeho území, a to ani ze století následujícího. Jako nejpravděpodobnější sféra výskytu podvojného záznamu se dle zahraničních vzorů jevílo prostředí obchodu. Obchodní, resp. kupecké účty jsou u nás z tohoto období dochovány velmi vzácně a v podobě vždy jen určitých fragmentů z původního celku. Zatímco malí obchodníci vedli své účetnictví často až primitivním způsobem, u velkých obchodníků, kteří měli vazby do zahraničí, lze vysledovat pokročilejší účetní principy, nicméně použití podvojného účetnictví se v žádném z dochovaných záznamů prokázat nepodařilo.

Souhrnně řečeno, o rozšíření podvojného účetnictví u nás v období, které odpovídá počátkům vývoje této účetní soustavy v zemích západní Evropy, v tuto chvíli neexistují žádné doklady. Jedinou možností se jeví případný transfer záznamů obsahující podvojný princip ze zahraničí na naše území. Toto zjištění naznačuje významné rozdíly mezi vývojem v českých zemích a zemích západní Evropy. Pro tuto skutečnost svědčí i role kamerálního účetnictví jako účetní soustavy typické pro prostor pod vlivem habsburské monarchie, která mohla zpomalit nástup podvojného účetnictví do praxe, jak na příkladu panství Lobkoviců doložil Mikušek (1968). V neposlední řadě pak lze na základě pilotního srovnání vysledovat blízkost s vývojem v Polsku, což otevírá pole pro další výzkum zaměřený právě na specifika účetnictví ve středoevropském prostoru. I na základě výše prezentovaných zjištění lze předpokládat, že případné závěry nebudou nezajímavé.

Literatura

- BAUER, O., 1911. *Memuary k istorii buchgaltěrii i pamjatniki svjaščenoj stariny.* Moskva: Pečatija S. P. Jakovleva.
- BLECHA, J., 1956. Hlavní rysy účetnictví podniků u nás do roku 1945. *Archivní časopis.* Roč. 4, s. 188–203. Praha: Ministerstvo vnitra.
- BLECHA, J., 1958. Písemnosti účetní evidence průmyslových podniků jako archivní materiál. *Sborník archivních prací.* Roč. 8, č. 2, s. 176–214. Praha: Ministerstvo vnitra.
- BROWN, R. G., JOHNSON, K. S., 1963. *Paciolo on Accounting.* New York: McGraw-Hill Book Company.
- BUŇATOVÁ, M., 2013. *Pražští kupci na cestách. Předbělohorská Praha a středoevropské trhy.* Praha: Miskhezy.
- COTRUGLI, B., 1573. *Della mercatura et del mercante perfetto.* Venice: Elephant.
- ČERNÝ, V., 1930. *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.-XIX. století.* Praha: Československá Akademie Zemědělská.
- CHATFIELD, M., 1974. *A History of Accounting Thought.* New York: Robert E. Krieger Publishing.
- DE ROOVER, R., 1956. The Development of Accounting prior to Luca Pacioli according to the Account-Books of Medieval Merchant. In: LITTLETON, A. C., YAMEY, B. S. *The Development of Contemporary Accounting Thought.* Homewood, Illinois: Richard D. Irwin.
- DOKOUPIL, V., 1970. *Soupis prvotisků z fondů univerzitní knihovny v Brně.* Brno: SPN.
- EISNER, A., 1920. *Nejstarší památky a spisy účetnické.* Dvůr Králové: J. Dobáš.
- FIALA, J., 1935. *Dějiny účetnictví.* Praha: Pragotisk, Peroutka a spol.
- NÁRODNÍ ARCHIV, 1975. *Fond Česká komora. 1628. Instrukce pro českou i německou expedici účtárny české komory. 1682. Instrukce Leopolda i. pro českou komoru.* Praha: Národní archiv v Praze. sign. J18/7/st.
- FUKSA, J., 1936. *Slovník obchodně-technický, účetní a daňový VIII.* Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu československých průmyslníků.
- GRAUS, F., 1956. Tři zlomky českých kupeckých knih z doby předhusitské. *Československý časopis historický.* Č. 4, s. 644–654. Praha: Čs. akademie věd.

- GRÜNFELD, J., 1952. *Dvě brněnské kupecké knihy 1561-4, 1568-70*. Brno: Archiv města Brna (rukopis).
- HOFFMANN, F., 1965. Nově zjištěná kupecká kniha ze 16. století. *Sborník Matice moravské*. Č. 84, s. 207–213. Brno: Matice moravská.
- HÓTOVÁ, R. 2003. Z dějin účetnictví. *Economická Revue*. Roč. 6, č. 4, s. 58–70.
- JÄGER, E. L., 1876. *Lucas Paccioli und Simon Stevin, nebst einigen jüngeren Schriftstellern über Buchhaltung*. Stuttgart: A. Kröner, 1976.
- JANÁČEK, J., 1957. Příspěvek k otázce kupeckého zisku v 16. století. *Československý časopis historický*. Č. 5, s. 276–289. Praha: Čs. akademie věd.
- JANHUBA, M., 2004. *Luca Pacioli. Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch*. Bratislava: Iura edition.
- JANHUBA, M., 2005. Magister Luca Pacioli (Patiolus): Tractatus XI. particularis, de computis et scripturis, část knihy Summa de Arithmetica, geometria, proportioni et proportionalita, vydané v listopadu 1494 Benátkách. In: JANHUBA, M. *Základy teorie účetnictví*. Praha: Oeconomica, s. 170–216.
- JANHUBA, M., 2007. *Základy teorie účetnictví*. Praha: Oeconomica.
- JANHUBA, M., 2010. *Teorie účetnictví (výběr z problematiky)*. Praha: Oeconomica.
- JUOK, J., 2011. Neznámá obchodní kniha novojičínského obchodníka (pravděpodobně Blasia Österreichera) z let 1585–1589 a její edice. *Sborník archivních prací*. Roč. 61, č. 1, s. 115–206. Praha: Min. vnitra.
- KHEIL, K. P. ml., 1906. *Benedetto Cotrugli Raueo (Dubrovčan). Příspěvek k dějinám účetnictví*. Praha: Bursík a Kohout, knihkupectví c. k. české university a České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- KHEIL, K. P. ml., 1896. *Ueber einige ältere Bearbeitungen Buchhaltungs-Tractates von Luca Pacioli*. Praha: Bursík a Kohout, knihkupectví c. k. české university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- KUBEŠA, J., 1968a. Jedno výročí kamealistiky. *Účetnictví*. Roč. 3, č. 1–2, s. 437.
- KUBEŠA, J., 1968b. Účetní historik Karel Petr Kheil. *Účetnictví*. Roč. 3, č. 3, s. 112.
- KUBEŠA, J., 1973. Racionalizátor účetnictví ze 17. století. *Účetnictví*. roč. 8. č. 5, s. 195–196.

Slavičková, P.: *Vliv díla Luca Pacioliho na vývoj účetnictví na našem území.*

LEE, A. G., 1973. The Development of Italian Bookkeeping 1211-1300. *Journal of Accounting and Business Studies*. Roč. 9, č. 2, s. 137–155.

LEGAY, M.-L., 2009. The Beginnings of Public Management: Administrative Science and Political Choices in the Eighteenth Century in France, Austria, and the Austrian Netherlands. *The Journal of Modern History*. Roč. 81, č. 2, s. 253–293.

LEMINGER, O., 1923. Pozůstatky knihy počtů města Hory Kutné ze XIV. století. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*. S. 3–16. Kutná Hora: Jan. J. Řehák.

LICHTNEGEL, J. C., 1872. *Geschichte der Entwicklung des österreichischen Rechnungs- und Controllwesens*. Graz.

LITTLETON, A. C., 1933. *Accounting Evolution to 1900*. New York: American Institute Publishing Co.

LITTLETON, A. C., YAMEY, B. S., 1978. *Studies in the History of Accounting*. New York: Arno Press.

MALÍKOVÁ, O. a HORÁK, J., 2010. *Finanční účetnictví: poznámky k vybraným oblastem účetní teorie v podmínkách současné účetní regulace*. Liberec: Technická univerzita. ISBN: 978-80-7372-690-4.

MIKUŠEK, E., 1968. Účetní systémy a metody na majetku roudnických Lobkoviců. *Sborník archivních prací*. Roč. 36, č. 1, s. 53–102. Praha: Ministerstvo vnitra.

MZK [Moravská zemská knihovna], 2019. *Moravská zemská knihovna v Brně* [online]. [vid. 11. 11. 2019]. Dostupné z: <<https://www.mzk.cz>>.

NK [Národní knihovna], 2019. *Knihopis* [online]. [vid. 11. 11. 2019]. Dostupné z: <<http://www.knihopis.cz>>.

NOBES, C., 1984. *The Development of Double Entry*. New York-London: Garland Publishing.

PENNDORF, B., 1913. *Geschichte der Buchhaltung in Deutschland*. Leipzig.

RAULICH, H., 1938. *Dějiny účetnictví*. Praha: Tiskové podniky Ú.S.Č.P.

SLAVÍČKOVÁ, P., 2014. The Double-Entry Accounting System Before 1800 as an Example of a Cultural Transfer Failure. In: ČAPSKÁ, V. *Processes of Cultural Exchange in Central Europe 1200-1800*. Opava: Slezská univerzita, s. 129–147.

SLAVÍČKOVÁ, P., 2017. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou v českých zemích od středověku do počátku 18. století*. Praha: Scriptorium.

SLAVÍČKOVÁ, P. a PUCHINGER, Z., 2015. Účetní pravidla v tisku ze 16. století z Vlastivědného muzea v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*. roč. 21, č. 310, s. 27-36. Olomouc: Vlastivědné muzeum. ISSN: 1211-7889.

SOJAK, S., OLEWNIK, A., 2016. Gospodarstwo Anzelma Gostomskiego inspiracją dla księgowości pojedynczej Oeconomiki Jakuba Kazimierza Haura. *Abacus. Od instruktarzy gospodarczych po współczesne podręczniki rachunkowości*. Toruń: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Nikolaja Kopernika.

ŠUSTA, J., 1909. *Purkrabské účty panství Novohradského z let 1390-1391*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

ŠTURSA, B., 193?. *Stručné dějiny účetnictví*. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelských.

TŘEŠTÍK, D., 1956. Nejstarší obchodní kniha z Čech. *Zápisky katedry čs. dějin a archivního studia*, č. 1, s. 25–26. Praha: Katedra československých dějin a archivního studia filosoficko-historické fakulty Karlovy University.

VOJTÍŠEK, V., 1911. *Nejstarší městská kniha pražská*. Praha: vl.n.

YAMEY, B. S., 1947. Notes on the Origin of Double-Entry Bookkeeping. *The Accounting Review*. Roč. 22, č. 3, s. 263–272.

The influence of the work of Luca Pacioli on the development of accounting in our country

Pavla Slavičková

Abstract:

The publication of Luca Pacioli's work in 1494 caused the turning point in the development of double-entry bookkeeping and supported its expansion from Italy to other European countries. The article takes into account the research on this topic and seeks parallels between development in the Czech lands and Western Europe in the early period of accounting history. Based on the heuristic research and regressive criticism of sources preserved in the Czech archives and libraries, the article claims that there are no evidences about the expansion of Pacioli's work or other prints on double-entry bookkeeping in the Czech lands, similar manuals published in the same period in our territory described another accounting system and there are also no proofs of using of double-entry bookkeeping in the real accounting practice. The pilot comparison with Poland showed similarities, suggesting an analogous development in the Central European area against to the countries of Western Europe.

Keywords: Double-entry accounting; History; Czech lands.

JEL Classification: M41.